

12. *Puankare, A.* (1990). O nauke [About science]. L. S. Pontrjagin (Ed.). Moscow: Nauka (in Russian).
13. *Popper, K.* (1990). A World of Propensities. Bristol.
14. *Raj H.* (2021). Scientific Creativity: A Review of Researches. In *European Academic Research*, IV(2), 1122–1138.
15. *Rothenberg, A.* (2015). Flight From Wonder: An Investigation of Scientific Creativity. Oxford, UK: Oxford University Press.
16. *Starovoit, I. Y.* (2018). Teoretyko-metodolohichni osnovy naukovoї tvorčosti [Theoretical and methodological foundations of scientific creativity]. In Aktualni problemy psihologii: Zbirnyk naukovykh prac Instytutu psihologii imeni H. S. Kostjuka. *Zahalna psihologhija. Istorychna psihologhija. Etnichna psihologhiia*, 9 (11), 325–335 (in Ukrainian).
17. *Shemaieva, H.* (2016). Naukova tvorčist u kulturologii i mistectvoznavstvi: fundamentalnii pidhid [Scientific creativity in cultural studies and art history: a fundamental approach]. In *Visnik Knizhkovoi palati*, 12, 18–19 (in Ukrainian).
18. *Shumilin A. T.* (1989). Problemy teorii tvorčestva [Problems of the theory of creativity]. Moscow: Vysshaja shkola (in Russian).
19. *Yurevich, A. V.* (1999). Psihologicheskie mehanizmy nauchnogo myshlenija [Psychological mechanisms of scientific thinking]. In *Grani nauchnogo tvorčestva* [Facets of scientific creativity]. A. S. Maidanov (Ed.). Moscow: IFRAN, 79–113 (in Russian).

Received 12.02.2023

Received in revised form 17.03.2023

Accepted 24.03.2023

DOI: 10.15421/272310

UDC 165

О. В. Родний

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, Україна

ДО ПРОБЛЕМИ КОНВЕРГЕНЦІЇ ФІЛОСОФІЇ І ЛІТЕРАТУРИ

E-mail: olegrodlit@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2362-1483

Researcher ID: U-1513–2017

Анотація. Філософія має справу з певними дуже складними питаннями, пов’язаними з життям і досвідом людини. В усі часи художня література – засіб осмислення дійсності. Цей факт передбачає постійну увагу дослідників до її гносеологічних можливостей. Філософський дискурс передбачає також і літературний дискурс. Метою статті є окреслення основних проблем взаємин літератури та філософії на сучасному етапі розвитку гуманітарної науки. Методологія роботи заснована на взаємодії компаративного аналізу та історико-філософській рефлексії. Опис основних результатів. Показано, що наукові, мистецькі та філософські взаємозв’язки, їхня залежність і взаємне зближення є симптомом сучасного стану культури. Філософія формує не просто знання про світ, вона формує знання людських смислів. Існує низка наукових досліджень, які презентують позитивний досвід вивчення літератури в її взаємодії з іншими духовними аспектами суспільства. Крім того, творчість М. Бахтіна, С. Аверінцева заклала основу взаємозв’язку літератури та філософії. Визначено, що під впливом процесів суспільного життя сформувалася тенденція зближення різних галузей гуманітарних наук, завдяки чому художня література набула нового статусу. На цей час онтологічний аспект взаємодії філософії та літератури не втрачає своєї цінності.

Ключові слова: мислення, творчість, раціональний дискурс, парадигма, співвідношення, концепції.

O. V. Rodnyi

Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine

TO THE PROBLEM OF PHILOSOPHY AND LITERATURE CONVERGENCE

Abstract. Fiction can be seen as a document of human experience, and therefore it has many philosophical implications. Philosophy deals with certain complex questions related to human life and experience. After all, literature is based on experience and imagination, and it is not a substitute for philosophy. At all times, literature is a means of understanding reality. This fact implies the constant attention of researchers to its epistemological possibilities. Philosophical thinking, with its demand for conceptual clarification and system building, involves careful use of language. It is this use of language that feeds literature. An artistic text is not an isolated entity. This vast web of interrelationships sustains both literary and philosophical discourses. The paper's methodology is based on the interaction of comparative analysis and historical-philosophical reflection. The purpose of the article is to outline the main problems of the relationship between literature and philosophy at the current stage of the development of humanitarian science. Description of the main results. It is shown that scientific, artistic and philosophical interrelationships, their dependence and mutual rapprochement are a symptom of the modern state of culture. Philosophy forms not just knowledge about the world, it forms knowledge of human meanings. There are a number of scientific studies that represent a positive experience of studying literature in its interaction with other spiritual aspects of society. In addition, the works of M. Bakhtin and S. Averintsev laid the foundation for the relationship between literature and philosophy. It was determined that at contemporary time under the influence of the processes of social life, a tendency of convergence of various fields of humanitarian sciences was formed, thanks to which fiction acquired a new status. Under these conditions, it should be considered by researchers as a major social phenomenon. Thus, the very existence of literature presents scientists with the task of deep, comprehensive research in new conditions with the application of philosophical methodology. At the moment, the ontological aspect of the interaction of philosophy and literature, always relevant, does not lose its value. Proclaiming the inseparability of philosophy and literature, argument and metaphor is one of the hallmarks of modern philosophy. The study of this dynamic opposition is the path to the development of modern culture. Philosophy must acquire knowledge about the nature, basis, value and limits of literature.

Key words: thought, creativity, rational discourse, paradigm, spivvenance, concepts.

Вступ. Взаємозв'язок наукового, художнього та філософського світобачення, їхня залежність одне від одного – симптом сучасного стану гуманітарної науки. Універсальною формою буття гуманітарної думки є діалог, значення якого в багато разів зросло в сучасній період. Уже починаючи з ХХ ст. в окремих течіях і школах наукової думки відбувається злиття філософії та літератури в одне майже нерозривне ціле, а сьогодні цей процес набув глибшого характеру. Х. Г. Гадамер, розглядаючи сучасність, писав: «Мистецтво – це справжній органон філософії» [6, с. 53]. Сучасне мистецтво, з одного боку, сприяє науковому, міфологічному, філософському світогляду, але з іншого – відчуває їхній вплив. Проблема конвергенції філософії та мистецтва, яка мала місце з античних часів, в сучасній науці переосмислюється наново. Актуалізується проблема взаємодії філософських і власне літературних текстів, народжуючи у реальній практиці культури особливі жанри – як у сфері філософії, так і у сфері мистецтва взагалі. Важливим завданням сучасної гуманітарної науки стає визначення тих чи інших традицій, культурних практик, теоретичних осмислень, які свідчать про уявлення філософії та мистецтва, що змінюються, створюють простір для їх взаємодії. «Упродовж усієї історії європейської гуманістики, від Платона в IV ст. до н. е. до Дерріди у ХХ ст., відносини філософії та філології безперервно змінювалися і, напевно, неминуче змінюватимуться в майбутньому» [4, с. 22]. У загальному аналізі цих процесів на прикладі філософії та художньої літератури полягає актуальність нашої статті.

Зміна парадигм у науці, зокрема й у філософії, впливає на художню літературу. Філософія – це науковий світогляд, інтегральний вид знання. На відміну від теорії літератури, яка розробляється фахівцями-філологами як концептуальна основа літературної критики, філософія літератури практикується філософами, зацікавленими в тому, щоб помістити літературу в контекст певної філософської системи. Так, у діалогах Платона поезія розглядається поряд із метафізичними, епістемологічними та етико-політичними поглядами філософа. «Поетика» Арістотеля, становлячи ранній зразок західної літературної теорії, є також спробою використати досвід грецьких поетів і драматургів у власній філософській системі і вважається філософсько-літературним твором. Поетика давньогрецького філософського слова була на такій висоті, що визначила розвиток як філософії, так і художньої літератури на багато століть уперед. «З погляду категорії гармонії у зв'язку цих двох відгалужень людської творчості (філософії та художньої літератури – *O. P.*) домінує переконання, що справжня література повинна бути наскрізь пронизана філософською думкою задля високої місії «зцілення та спасіння людських душ»; література ж без філософського обґрунтування – це “вихолощена попса”» [4, с. 25].

Що таке художня література? Як її узгодити з філософським поглядом? На ці питання намагалися дати в різні часи відповіді М. Бахтін, Д. Лукач, Р. Ігарден, Р. Жілар, Е. Ауербах, Н. Гартман, М. Хайдеггер, Ю. Лотман та інші науковці. У ряді наукових досліджень сучасних літературознавців і філософів наведено позитивний досвід дослідження способів взаємодії художньої літератури з іншими феноменами духовної сфери життя суспільства. У своїй традиції вони сягають Г. В. Ф. Гегеля, який вважав, що «вищий акт розуму, який охоплює всі ідеї, є естетичним актом» [4, с. 212]. Крім того, праці М. Бахтіна, С. Аверінцева заклали той фундамент, на який спираються сучасні дослідники взаємин літератури та філософії. В українській науці такою проблемою активно займаються О. Забужко, М. Зубрицька, В. Малахов, М. Попович, І. Фізер та ін. Дослідження цих вчених мають велике значення для вивчення зближення філософії та художньої літератури. Водночас складність цього феномену викликає потребу в подальшому його дослідженні, особливо в сучасному українському науковому просторі.

Метою дослідження ми визначаємо виявлення основних форм взаємодії філософії та художньої літератури.

Предмет дослідження – прийоми конвергенції філософії і художньої літератури на сучасному рівні розвитку гуманітарної науки.

Основний матеріал та результати. З якою метою слід розглядати взаємини філософії та літератури? Ми згодні з українською філософінею В. Макогоною, яка вважає: «По-перше, зіставлення філософії та літератури в плані їх пізнавальних можливостей. По-друге, зіставлення онтологічного філософського статусу та літературного твору. По-третє, зіставлення філософії та літератури як методів соціокультурного існування цінностей. У рамках такого підходу можуть бути впорядковані численні спроби порівняння філософії та літератури» [11, с. 42]. Художня література майже в усі часи, починаючи з античності, виходила за свої традиційні межі, часом замінюючи собою філософію, ідеологію, формуючи світогляд та систему цінностей. Якщо вважати «Одіссею» та «Іліаду» першими творами європейської художньої літератури, можна сказати, що художня література історично передувала появі філософії, хоча зовсім ненабагато. В усякому разі, і література, і філософія, мабуть, були продуктом однієї соціокультурної доби; показово, що перші філософські тексти писалися віршами.

У сучасному світі онтологічний аспект взаємодії філософії та літератури важливий завжди, не втрачає свого значення. За всіх часів художня література була і є засобом пізнання дійсності. Цей факт передбачає постійну увагу дослідників до її гносеологічних можливостей. У цьому контексті увага філософської науки до цієї проблеми стала просто необхідною.

Двоїстість філософії, її належність одночасно і до науки, і до літератури, прагнення точності понять і вироблення стрункої системи, з одного боку, і риторичні прийоми, схильність до метафоризації – з іншого, яскраво виявилися вже в діалогах Платона,

родоначальника європейської філософії. З виникненням та розвитком науки Нового часу філософія дедалі більше зближується з наукою, але й дедалі більше асимілює науковий спосіб міркування та стиль художнього викладу. Як відомо, твори Монтеня, Паскаля, Руссо, Вольтера, Дідро, Фіхте, Ніцше однаково належать як філософії, так і літературі.

Філософія та література вступають у складний діалог, який, на думку О. Грякалова, не замінює одна одну; філософія не витісняє літературу, література зі свого боку не повинна підмінюватися філософічністю, оскільки логос та естетіс повинні гармонійно співіснувати в дискурсі сучасності. «Зміст культури відбувається у взаємодії поетичного та філософського – розгортається гра поези та логосу. Література в певному місці та часі може, здається, збігатися з філософією, однак літературність ніколи не збігається з філософічністю. Світ потребує поетичного слова і софійного знання» [8, с. 113].

Філософія – це осмислення граничних питань людського буття у світі. На думку Б. Рассела, всі приватні науки стикаються з невідомими фактами про світ, але «коли людина входить до прикордонних сфер або заходить за них, вона потрапляє з науки у сферу умогляду» [12, с. 119]. Гуманітарним наукам властива орієнтація на повсякденне життя, розв'язання конкретних питань, що визначають якість життя.

XX ст. принесло нові трактування співвідношення складників картини світу – мистецтва, науки, міфології та філософії. Філософія, якщо взяти її в загальному вигляді як теорію духовного освоєння світу, теорію людського осмислення, формує не просто знання про світ, а знання людських смислів, значень та цінностей. Оскільки сьогодні посткласична філософія виходить з того, що буття не є статичним, не є стабільним, а перебуває в постійному становленні і визнає, що у світобудові немає початкових смислів, то слід визнати процес смислопородження, в який органічно входить як філософія, так і художня література. «Сучасні письменники вважають, що література – це консервація часу і людини. Вона не засіб соціального впливу, тим паче у звуженому розумінні, не дзеркало реальності, а осмислення буття в різних його проявах. Ніхто не буде сумніватися в тому, що саме осмислення належить до царини філософії» [15, с. 20].

Якщо досліджувати зв'язок між філософією та художньою літературою, треба виділяти основні фундаментальні аспекти їх конвергенції.

По-перше, включення художньої літератури як рівноправного компонента в контекст філософії того чи іншого мислителя. Можна сказати, що філософія є документом людського досвіду. Філософія має справу з деякими з найскладніших інтелектуальних проблем, з якими стикається людство. Філософія, будучи раціональним роздумом над питаннями про людину та її місце у світі, «завжди прагнула залишатися зрозумілою та цікавою для широкого кола людей, тобто прагнула бути певною мірою літературою» [9, с. 55].

Великі філософи часто писали для широкого освіченого загалу: Декарт, Лок, Юм, Мілль, а інші взагалі не писали лише для колег-філософів. Вони хотіли достукатися до широкої читацької аудиторії. Книги великих майстрів філософії, за винятком кількох, до XIX ст. були написані літературною мовою. І. Кант і Ф. Гегель були винятком. Філософи теж хотіли переконувати, а тому використовували літературу. Філософія теж залучала риторичку. Філософсько-літературний жанр бере початок від повістей Вольтера, а також «Емілія» та «Нової Елоїзи» Ж.-Ж. Руссо. Поетичне переконання є частиною філософії Ніцше. Елементи автобіографізму ввів Декарт у свої філософські праці.

Творчість філософів-поетів, «філософів слова» є своєрідною «точкою злиття» літератури та філософії. Межа між філософією та літературою тут нівелюється та зникає. Філософський дискурс набуває рис літератури: афективність, суб'єктивність, гра смислами. Концептуалізація відбувається через метафоризацію. Філософські твори набувають літературної форми, яка розширює їх зміст, наділяючи його новими змістами.

Зі свого боку художня література дає професійним філософам матеріал для глибокого розуміння сутності життя взагалі, людини зокрема, кращого розуміння тенденцій у

суспільному розвитку. Література допомагає філософу сформувати цілісну картину світу. В окремих мислителів художнє бачення життя та діяльності зливається з філософським баченням. Вони використовують літературно-художні жанри для викладу та популяризації своїх філософських концепцій. Це робили закордонні філософи Ж.-П. Сартр, А. Камю, Ф. Ніцше, С. К'єркегор. Убрал абзац.

По-друге, багато творів художньої літератури пов'язані з філософією. Платон критикував літературне мистецтво, але сам був майстром художнього слова. Його філософські твори сповнені літературної краси. Вольтер, Ж.-Ж. Руссо, А. Камю, Б. Рассел та інші філософи у своїх філософських працях використовували багато прийомів, які характерні для поетики літературної творчості. Література не тільки зазнала впливу філософських ідей, а й сама бере участь у їх створенні. Можна стверджувати, що літературні твори можуть бути експериментальною основою філософії, сприяють конструюванню концепцій, нових шляхів філософствування. Письменники розв'язують філософські проблеми (сене буття, смерті та безсмертя, місце людини в космосі, проблеми мистецтва, кохання, долі, сприйняття, краси, правди тощо), але художніми засобами. Є багато основних робіт художньої літератури, яка певним чином стосується філософських питань. Ф. Достоевський, Л. Толстой, А. Камю, Ф. Кафка, Ж.-П. Сартр, Т. Шевченко, І. Франко, Л. Українка, В. Винниченко, Л. Костенко, О. Забужко – визнані майстри літератури різних часів, чий творчість сповнена філософських прозрень.

Під час дискусії в журналі «Філософська думка» щодо взаємин філософії і літератури визначено, що «у літературі є приписувана їй культурою внутрішня нормативність, завдяки якій література має цілісність, внутрішню тяглість, що виявляється й у кожному окремому літературному тексті. Ось чому література є дуже спокусливою для філософії. Весь час виникає спокуса скористатися тими властивостями та засобами, які так виразно реалізовані в літературі і які в антропологічному конструюванні, що його культура здійснює стосовно людини, виявляються ефективнішими, ніж дія філософії» [3, с. 19].

На важливу роль літератури у продукуванні філософських ідей вказав М. Гайдеггер, який визнав, що поезія і філософське мислення є сущим одного роду, а також прояснив онтологічний статус мистецтва. На його думку, витвір мистецтва є не просто артефактом, продуктом певної закінченості, завершеності, але джерелом, що лежить в основі певного світу [7].

Художня література як важливе соціальне явище активно впливає на свідомість людей, які є суб'єктами соціальної практики. Твори літератури та мистецтва сучасності та минулого часу містять грандіозну «колекцію» фактів та думок про людей, про їхню психологію. Вони можуть впливати на ставлення людей до різних соціальних груп, розуміння соціальних ролей, формування етичних й естетичних ідеалів.

«Література не є сферою наукових досліджень, як математика чи філософія. Філософія використовує літературу в тому сенсі, що філософські ідеї часто доводяться до читачів через літературу. Філософський дискурс і літературний дискурс тісно пов'язані між собою. Історично, а також концептуально філософський дискурс передбачає літературний дискурс» [10, с. 127]. У творах мистецтва, що має художню цінність, проявляється оригінальне бачення загальновідомих проблем, в яких відбивається особистісна, інтелектуально-філософська, психологічна індивідуальність автора.

Межа між філософським та художнім мисленням є рухливим. Дослідники часто говорять не про межу, а про розрив між літературою та філософією. Роздуми над вічними питаннями буття: про взаємини природи та людини, матеріальне та ідеальне, абстрактне й конкретне, життя та смерть – роблять твір філософським. У суті філософському творі іноді використовуються літературні засоби: метафори, іронія, риторичні постанти тощо. У філософській прозі всі ці літературні засоби мають прямий вплив на стиль філософування. У літературному творі з чітко філософською основою світоглядні ідеї вплетені в розвиток образів, сюжету тощо. Філософська проза – це «мислення в образах», вираження художніх ідей автора. У філософській прозі майже неможливо відокремити художнє від філософського. Художня література у своїй еволюції виробила

ла такі типи персонажів: «герой» (античність та Середньовіччя) – «індивідуальність» (Відродження) – «рефлектуюча особистість» (Просвітництво) – «творчий центр» (XIX–XX ст.) – «нонконформіст» (постмодернізм). Безумовно, це умовний поділ, можна підібрати інші визначення, але суть не зміниться, а саме: всі герої художньої літератури відображають свою епоху та світогляд суспільства, а отже, становлять інтерес для філософської рефлексії. І в усі наступні епохи художня література залишалася тісно пов'язаною з філософією.

Ми згодні з думкою українського дослідника А. Салія, який каже: «Вкрай важливо і те, що філософія та література перетинаються змістовно у сфері вирішення метафізичної проблематики. Тому література не тільки відчуває на собі вплив філософських ідей свого часу в ширшому розумінні, вона сама бере участь у їх формуванні» [14, с. 49]. Внаслідок особливої уваги письменника до універсальних аспектів буття, світобудови, сенсу людського життя його літературні тексти набувають філософської наповненості. У такому разі філософія виявляє свою природу як «любомудріє», як глибина мислення, що виявляється не тільки в системі спеціальних понять і категорій, а й у художніх образах. Філософічність літератури підіймається над естетичними вимірами художніх текстів, стаючи тим загальним майданчиком, що може об'єднати різні твори одного чи декількох авторів.

Очевидно, що тип художньої свідомості визначається авторським світобаченням і диктує особливе естетичне ставлення до дійсності, спосіб її осягнення та відображення, диктує саму художню домінанту, яка організує поетику твору загалом. Будь-яка концепція художньої творчості виникає в руслі широкого соціокультурного контексту, в межах певної картини світу й опосередковується рядом різноманітних чинників. Зі свого боку художнє бачення формує якийсь світоглядний комплекс, зображений у творі мистецтва, що є однією зі складників картини світу. «Філософ, – писав В. Г. Белінський, – каже силогізмами, поет – образами й картинами, а кажуть обидва вони одне й те саме... Один доводить, інший показує, і обидва переконують, тільки один – логічними доказами, інший – картинами... Тут наука і мистецтво однаково необхідні, і ні наука не спроможна замінити мистецтво, ні мистецтво – науку. Літературний твір має бути пройнятий думкою, в його основі завжди лежить філософія, бо філософське знання є комплексним, інтегральним видом знання» [1, с. 311].

Філософія допомагає письменникам глибше розкрити сутність людини, зрозуміти епоху, в якій вона живе, осмислити суперечність життя, суперечність культурного розвитку. Філософське осмислення життя художником дає йому інструмент для створення ідеалів, формування істинних цінностей, а отже показати шлях, куди йти людині у складний час змін, яке на неї чекає майбутнє.

Художня література ХХІ ст. вже стає чимось іншим, порівняно з тим, чим вона була раніше. Межі між філософією та літературою розмиваються: з одного боку, філософія стає частиною потоку світової літератури. З іншого боку, література також давно залишила межі жанру і стала чимось більшим, ніж просто літературою. Дослідниця взаємозв'язку літератури та філософії М. Розанова зазначає, що «вторгнення філософії до прикордонної галузі поетичної мови не означає, що вона позбавляється свого предмета. Це взаємопроникнення поліпшує розуміння людського «Я» та допомагає суб'єкту відрефлексувати його проблеми, досягається рівновага звучання та сенсу» [13, с. 205].

У сучасних умовах художня література бере активну участь у соціальних процесах. Однак залишається багато питань, пов'язаних із необхідністю філософського осмислення змін, що відбулися в духовно-ідеологічній сфері початку ХХІ століття, та можливостей впливу на неї художньої літератури.

Історія залишила в минулому професійну філософію та професійну літературу. Звернення сучасних дослідників до проблем взаємодії філософії та літератури дозволяє дійти висновку, що ми стаємо свідками тенденції зближення художнього та філософського знання, тим більше що ця взаємодія має багату традицію.

Висновки. Філософія та мистецтво – підсистеми культури, які взаємодоповнюють одне одного, тому діалог між цими двома формами суспільної свідомості є неминучим. Художня література дозволяє філософії розсунути межі раціонального дискурсу, і зрештою зберегти критичний потенціал самої філософії як хранительки раціональності. Філософія зі свого боку дозволяє художній літературі порушувати глибинні питання, які цікавлять її сучасників.

У багатьох випадках літературну форму неможливо відокремити від філософського змісту, оскільки вона є результатом дослідження, яке прагне дати відповіді на певні питання людського існування. Форму і зміст не можна розділити, не порушивши бачення життя, яке пропонують як літературні, так і філософські тексти. Ми згодні з твердженням І. Захара про те, що «завдяки художній літературі й критиці філософія стає ближчою до широкого загалу людей, а вони обидві виконують важливу соціальну роль, сприяють вдосконаленню духовності» [15, с. 17].

«Філософічність мислення» притаманна як філософам, так і великій кількості письменників. Починаючи з XIV ст. художня література дедалі частіше і щільніше зближується з філософією у спільних пошуках сучасної моделі людини й суспільства. Однак нам видається, що розділити цей взаємовплив, оцінити його з точки зору кількості і якості неможливо – настільки міцні ці зв'язки.

У словах А. Камю: «Хочеш бути філософом – пиши роман» – міститься не лише усвідомлення інтелектуальної драми сучасної цивілізації, а й перспективи взаємин літератури та філософії, і саме в такому підпорядкуванні. Вивчення цієї динамічної опозиції – плідний шлях з'ясування шляхів розвитку сучасної культури.

Проблема, що в загальних рисах розглянута нами, ставить перед дослідниками цілий комплекс подальших пошуків. Чим філософське дослідження відрізняється від літературного зображення? Які цілі та завдання вони поділяють? Як літературні форми та прийоми поліпшують філософію, та як філософія надихає літературну творчість? Ми намітили вектори подальшого дослідження плідного взаємовпливу філософії та художньої літератури.

REFERENCES

1. *Belynskyj, V.* (1956). *Vzghliad na russkuiu lyteraturu 1847 hoda* [A look at Russian literature in 1847]. Belynskyj V. H. Poln. sobr. soch. Moscow, 1956, vol. 10, 285–346 (in Russian).
2. *Fizer, I.* (2012). *Filosofia i literatura* [Philosophy and literature]. Kyjiv, 217 p. (in Ukrainian).
3. *Fylosofyia i lyteratura.* (2011). *Filosofska dumka*, № 1, 5–22 (in Ukrainian).
4. *Fylosofyia y lyteratura: problemy vzaymnykh otnoshenyj* [Philosophy and Literature: Problems of Relationships] (2009). *Voprosy fylosofyy*, № 10, 18–27 (in Russian).
5. *Gadamer, H.-G.* (2001). *Aktualnist prekrasnoho* [The relevance of beauty] / Per. z nim. M. Kushnir. *Hermenevtyka i poetyka*, Kyjiv, 51–99 (in Ukrainian).
6. *Hehel, H. V. F.* (2004). *Fenomenolohiia dukhu* [Phenomenology of spirit]. Kyjiv, 278 p. (in Ukrainian).
7. *Heidegger, M.* (1982). *The Basic Problems of Phenomenology*. Bloomington: Indiana University Press, 396 p.
8. *Hriakalov, A. A.* (2004). *Lyst ta podiia: estetychna topohrafiia suchasnosti* [Writing and event: The aesthetic topography of modernity]. Saint Petersburg: Nauka, 485 p. (in Russian).
9. *Hurbanska, A. I.* (2019). *Filosofskij dyskurs suchasnoi ukrainskoi prozy* [Philosophical discourse of contemporary Ukrainian prose]. *Filosofia tekstu v suchasnij kulturi*. Kyjiv: 47–51 (in Ukrainian).
10. *Lamarque, P.* (2009). *The Philosophy of Literature*, Blackwell, 329 p.
11. *Makohonova, V.* (2015). *Interaction of philosophy and literature in culture*. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Serii: Filosofii, Sotsiologiia, Politologiia*, № 6, 41–49.
12. *Rassel, B.* (1999). *The Art of Thinking*. New York, 240 p.
13. *Rozanova, M. S.* (2001). *Fylosofyia y lyteratura v tvorchestve B. Rassel* [Philosophy and literature in B. Russell's works]. *Fylosofyia XX veka: shkoly y kontseptsyy Sankt-Peterburhskoe fylosofskoe obschestvo*, 204–206 (in Russian).
14. *Salij, A.* (2018). *Filosofia i literatura: shliakh do dialohu* [Philosophy and literature: the path to dialogue]. *Hrani*, vol. 21, № 6, 46–50 (in Ukrainian).